

بسته مفهومی گردشگری سبز در کوهستان زاگرس مرکزی

طرح حفاظت از تنوع زیستی در چشم انداز زاگرس مرکزی با مشارکت کلیه ذینفعان و ذیربطان در سطوح ملی و استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری، فارس و کهگیلویه و بویر احمد

۱) مقدمه :

جهانگردی تا رسیدن به وضعیت کنونی، مراحل مختلفی از توسعه را پشت سر گذارده است. اولین شکل توسعه این صنعت، جهانگردی انبوه بود که پس از جنگ جهانی دوم به وجود آورد و علت آن نیز تمایل زیاد مردم جهان برای سفر به نقاط مختلف و تسهیل امکانات حمل و نقل بود.

در این دوره گروه‌هایی پیدا شدند که تنها با دید اقتصادی به جهانگردی می‌نگریستند و عمدتاً در پی نقاط خوش آب و هوا و اماکن طبیعی بودند تا مردم را از مناطق مختلف جهان به سوی آنها کوچ دهند. در این وضعیت مهم‌ترین دغدغه، یافتن مکانی برای اقامت و پذیرایی از افراد بود اما حضور انبوه جهانگردان در یک نقطه، زیبایی و لطافت محیط را به هم می‌ریخت و به فرهنگ و اجتماع مردم بومی آسیب‌هایی را وارد می‌ساخت. این برهم ریختگی محیط و آسیب‌های ناشی از فعالیت جهانگردان، موجب طرح تفکرات دیگری شد که متضمن حفظ محیط‌زیست و آسایش گردشگران و مردم به شکل توأمان بود. بدین ترتیب پس از «جهانگردی انبوه»، «جهانگردی جایگزین» گسترش پیدا کرد که خود به گروه‌های مختلفی مانند گردشگری شهری، روستایی، ایلیاتی، سلامتی، اکوتوریسم، ماجراجویانه، مسوولانه و... تقسیم می‌شود.

در این راستا برای کاهش یا به نوعی معکوس شدن این تأثیرات و در جهت بهبود و گسترش و حفظ منابع طبیعی، ایده ای نو خلق شده است بنام توریسم سبز. در این ایده، گردشگری هدفمند است، گردشگران علاوه بر استفاده و لذت بردن از طبیعت بنا به نوع نیاز آن منطقه که توسط راهنمای تور توضیح داده می‌شود، کار مفید و با ارزشی را به صورت تفریحی انجام می‌دهند و در پایان گردش و تفریح، حس عمیقی از ارزشمند بودن و لذت بردن و افزایش سطح آگاهی در افراد ایجاد می‌گردد. این ایده منجر به خلق ثروت برای صاحبان تور و جامعه می‌شود. در عصر حاضر گردشگری سبز در کشورهای پیشرو صنعت گردشگری مورد توجه جدی همه کسانی قرار دارد که در بخش توسعه اقتصادی فعالند اعم از دولت فعالان بخش خصوصی و جوامع محلی و گردشگران مطلع، لذا گردشگری های انبوه به دلیل تأثیرات نامطلوب بر جوامع محلی و طبیعت منطقه کنار گذاشته شده است.

جاذبه‌های گردشگری و مناطق گردشگر پذیر کوهستان زاگرس، عمدتاً در مناطق روستایی و محروم قرار دارند و از آمایش سرزمینی و پراکندگی جغرافیایی متوازی برخوردار هستند و از این منظر، هرگونه توجه و حمایت از صنعت گردشگری، به طور حتم توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر، کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه به سوی کلان شهرها و... را به دنبال خواهد داشت. وضعیت بهره‌برداری از طبیعت کوهستان زاگرس در امر گردشگری مناسب نیست و حضور گردشگران داخلی بدون کنترل و هدایت و بعضاً در فصول و زمان‌های خاص و فشرده صدمات جبران ناپذیری به اکوسیستم حساس و شکننده کوهستان زاگرس وارد می‌نماید. در واقع این وضعیت ادامه وضعیت نامطلوب گذشته (توریسم انبوه کنترل نشده) است و دلایل متعددی برای اصلاح وضعیت فعلی گردشگری در زاگرس وجود دارد.

گردشگری سبز یک راهبرد اجرایی است در برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی. مطابق این برنامه، گردشگری به عنوان یکی از فعالیت‌ها و بهره‌برداری‌های ناپایدار موجود می‌بایست از حالت تقابل با ارزش‌های تنوع زیستی موجود در منطقه خارج شود. لذا اصلاح سیستم‌های بهره‌برداری گردشگری موجود در قالب یک راهبرد اجرایی و توجه به محدودیت‌ها و ویژگی‌های منابع طبیعی زاگرس مرکزی مد نظر می‌باشد. محدوده کوهستان زاگرس مرکزی چهار استان فارس، اصفهان، کهگیلویه و بویر احمد و چهار محال و بختیاری را در بر می‌گیرد.

۲) تعاریف و مفاهیم :

گردشگری سبز از انواع گردشگری های طبیعت گراست و شباهت‌هایی با توریسم پایدار و اکوتوریسم دارد. این نوع گردشگری بهترین روش برای توسعه ارتباط همزیستی بین محیط زیست طبیعی و اجتماعی است. به عبارت دیگر، افزایش توجه به اثرات زیانباری که برخی از انواع گردشگری در محیط زیست ایجاد می‌کند سبب شکل‌گیری گردشگری سبز شده است.

گردشگری سبز اصولاً حوزه عمل در مقیاس کلان داشته کلیه فعالیت های زیربنایی و ساخت و سازهای یک حوزه آبخیز را در بر می‌گیرد. این فعالیت ها عبارتند از:

- ✓ حمل و نقل : کاهش انواع آلودگی ناشی از جاده ها، احداث جاده در رویشگاه های طبیعی و زیستگاه حیات وحش
- ✓ حفاظت : مشارکت در حفاظت از گونه های گیاهی و جانوری منطقه
- ✓ استفاده از منابع : آب، زمین، غذایی
- ✓ حیات وحش : معیار های باغهای وحش، سافاری، شکار، سرگرمی با حیوانات
- ✓ ساخت و ساز جدید : رعایت مقیاس، مواد اولیه، شکل خارجی
- ✓ فعالیت صنعت گردشگری : باز یافت پسماند، کاهش آلودگی های هوا، آب، صدا، منظر و کاهش مصرف انرژی،
- ✓ فعالیت های تفریحی : کاهش فرسایش ناشی از پیاده روی، وسایط نقلیه، کوه پیمایی

گردشگری سبز، (Green Tourism): عبارت است از گردشگری سازگار با محیط زیست متضمن حفاظت منابع طبیعی و تطبیق توسعه با زمینه منابع آسیب پذیر. گردشگری سبز، در واقع فرآیندی است که در آن طبیعت گرد، باعث احیای محیط زیست می شود. هر جا که تفرج، مرتبط با محیط زیست طبیعی باشد و اطمینان بخشد که محیط زیست منطقه نیز حفاظت می شود و آسیبی از فعالیت تفریحی بدان وارد نمی گردد، یقیناً در آنجا گردشگری سبز در حال اجرا است

جدول شماره ۱ - سیر تحول گردشگری های طبیعت گرا بعد از دوران گردشگری انبوه:

گروه گردشگری	هدف	نمونه ها
گردشگری های جامعه محور	توانمندسازی جوامع محلی	گردشگری روستایی، گردشگری در مزرعه، گردشگری ماجراجویانه،
گردشگری های سازگار با محیط زیست	استفاده از طبیعت و محیط زیست	پارکهای طبیعی، طبیعت، جنگلی، کوبری و حیات وحش
گردشگری پایدار	استفاده دو منظوره	گردشگری کم شتاب، تورهای طبیعت گردی، اکوتوریسم

با توسعه گردشگری سبز در اکوسیستم کوهستان، از تنوع اکوسیستمی و زیستی در محدوده وسیعی حفاظت به عمل می آید. این امر می تواند سلامت و جمعیت گونه های مختلف گیاهی و جانوری را تضمین نموده و یا روند مذکور را در سیری صعودی قرار دهد.

۳) اصول:

رویکرد کلی گردشگری سبز در کوهستان زاگرس مرکزی، همسو نمودن حفاظت از تنوع زیستی و بهره برداری پایدار با فعالیت های بخش های گردشگری است. در واقع گردشگری سبز یکی از راهبردهای اجرایی برای هدف توسعه گردشگری پایدار و کنترل یا کاهش عوامل ناپایداری در فعالیت های گردشگری است که منجر به کنترل اثرات ناشی از فعالیتها و بهره برداری های ناپایدار موجود و تغییرات اساسی بشرح زیر در سیستم بخشی موجود در زاگرس مرکزی خواهد شد:

- توسعه سبز یا پایدار به جای ناپایدار به عبارت دیگر فعالیت هایی که به منابع طبیعی آسیب میرسانند،

- چند بخشی بودن به جای تک بخشی؛

- شورایی به جای اقدامات بسته و مجزا و

- برنامه ریزی منطقه ای با تصمیمات کمیته مناطق آبخیز مدیریتی به جای تحمیل از بالا .

با توجه به ناکارآمدی برنامه ریزی سنتی در حل معضلات منطقه ای که معتقد به تغییر محیط طبیعی برای تأمین رفتارهای مطلوب بازدید کننده است، و به بهره گیری از شیوهها و فنون مشکل یابی و مشکل گشایی در فرایند برنامه ریزی توجه ندارد، به کارگیری رهیافتی جدید و لزوم برنامه ریزی به جهت حفاظت از محیط و نگهداشت منابع طبیعی مورد تأکید قرار گرفته است. برنامه ریزی فضایی راهبردی، در حل مشکلات منطقه ای و بازتنظیم روابط درون آن برای اهداف و مقاصد مختلف برنامه ریزی در دستور کار مدیریت حفاظت و توسعه پایدار زاگرس مرکزی قرار گرفت. برنامه ریزی فضایی راهبردی یک فرآیند اجتماعی فعال در پاسخ به چالش های داخلی و خارجی اجتماعات محلی همراه با احترام به مدیریت محیط زیست محلی می باشد. در این رهیافت نوین به اصول پایداری و یکپارچه نگری در توسعه هماهنگ منطقه ای و یکپارچه سازی فعالیت های بخشی در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار توجه ویژه ای بعمل می آید.

از دیدگاه برنامه ریزان، برای یکپارچه سازی فعالیت های بخش گردشگری و رسیدن به پایداری در گردشگری، باید سه موضوع مهم را در نظر بگیریم:

نخست اینکه، مردم باید در تصمیمات مربوط به توسعه گردشگری مشارکت داشته باشند و از این مشارکت منفعتی عاید آنها شود .

دوم آنکه، باید کیفیت جاذبه های گردشگری را در حد استانداردهای بین المللی ارتقا دهیم

سوم اینکه، باید تنگناهایی را که موجب می شوند منافع حاصل از گردشگری به قشرهای محلی و مردم بومی نرسد برطرف سازیم .

از آنجاییکه تفاوت های اساسی بین گردشگری سبز و پایدار وجود ندارد، بهره گیری از اصول توسعه پایدار موجب تسهیل در نیل به اهداف گردشگری سبز خواهد شد.

اصول گردشگری سبز به نوعی دیگر در کدهای اخلاقی گردشگری سبز، در پنج اصل به شرح زیر خلاصه می شود:

- حفاظت و ارتقای طبیعت و تنوع زیستی
- اجتناب از آلودگی اکوسیستم
- کاهش مصرف منابع و انرژی

- احترام به هویت فرهنگی
- آرامش زیست محیطی گردشگران

اما متأسفانه تا کنون هدایت و نظارت بر اجرای کدهای اخلاقی گردشگری سبز توسط یک دستگاه و بصورت بخشی و با برنامه ریزی از بالا به پایین نتیجه مثبت و موفقیتی به همراه نداشته است و کشور های پیشرفته برای نیل به اهداف توسعه پایدار الزاما از اصول یکپارچه نگری و برنامه ریزی از پایین به بالا بهره جسته اند.

۴) چارچوب سیاستها و راهبردها:

با توجه به تغییرات محیطی که در حال حاضر شتاب زیادی به خود گرفته است و پیچیده شدن تصمیمات سازمانی، لزوم بکارگیری مدیریت راهبردی برای مواجهه با اینگونه مسائل و برای شکل دادن به آینده به شکلی اثر بخش، بیشتر از گذشته ملموس است.

مدیریت راهبردی با تکیه بر ذهنیتی پویا، آینده نگر، جامع نگر و اقتضایی راه حل بسیاری از مسائل سازمان های امروزی است، لیکن در منطقه زاگرس مبهم بودن مراجع تدوین سیاست ها و نوع نگاه مسئولان به آن می تواند از جمله مشکلات اساسی مسیر توسعه گردشگری سبز باشد.

بدیهی است نیل به نتایج مطلوب برای گردشگران جوامع محلی و طبیعت مستلزم همکاری و تعامل سازمان های مرتبط است. از طرفی موانع ساختاری و کمبود ساختار بین بخشی و موانع فرهنگی در برخی مناطق باید مورد توجه جدی قرار گیرند.

رهبران اجتماعی و سیاسی منطقه زاگرس مرکزی نقش مهمی در چگونگی شکل گیری سیاستها و تعریف اهداف دارند. با تفکیک سیاستگذاران در سطح محلی و منطقه ای ملی و با تاکید بر مسئولین تاثیرگذار در بخش گردشگری، تاثیر ایشان به عنوان متغیر مستقل بر سیاستها و اهداف توسعه گردشگری سبز باید مورد توجه قرار گیرد تا در نهایت از حمایت آنها در تحقق اهداف برنامه های توسعه استفاده گردد.

علی ایحال، سیاستها و راهبردهای پیشنهادی بین بخشی بسته مفهومی گردشگری سبز به عنوان بخشی از راهبردهای برنامه حفاظت و توسعه پایدار زاگرس مرکزی بشرح زیر معرفی می گردد:

- افزایش مشارکت مسئولان محلی مناطق آبخیز مدیریتی زاگرس در برنامه ریزی های مرتبط با گردشگری سبز
- افزایش مشارکت و همکاری ارگان های ذریع با یکدیگر و جوامع محلی بهره بردار
- تدوین برنامه مدیریتی توسعه پایدار و اکولوژیک گردشگری های سازگار با محیط زیست کوهستان؛
- اصلاح زیرساخت های نامناسب موجود و کاربری های ناسازگار با طبیعت
- اصلاح و راهبری اقامتگاه های بوم گردی محلی برای توسعه معیشت های سازگار با محیط زیست.
- ارتقای دانش و توسعه ظرفیت نهادی راهنمایان محلی تورها و جوامع محلی میزبان؛

عملیاتی نمودن راهبردهای فوق الذکر منجر به بسترسازی و استقرار سیستمی خواهد شد که به نوبه خود پیاده سازی پروژه های اجرایی سازمان ها و نهادها را در هر یک از مناطق آبخیز مدیریتی و بودجه مورد نیاز آن تسهیل خواهد نمود، لیکن همه این عملیات مستلزم سیاستگذاری اصولی برای بهبود شرایط اقتصادی مجریان اینگونه طرح هاست.

اهم سیاست های اجرایی لازم برای بهبود اقتصادی مجریان گردشگری سبز بشرح زیر است:

- ۱- توسعه شبکه سازمانی تسهیلگر متشکل از دبیرخانه استانی و مناطق آبخیز مدیریتی.
- ۲- حمایت از اقتصاد، کسب و کار و جوامع محلی، شامل جهت دهی سرمایه گذاری ها در بخش های گردشگری سبز، بررسی پتانسیل های منطقه ای گردشگری سبز و ایجاد فرصت و ترغیب جهت ایجاد قطب گردشگری سبز در منطقه.
- ۳- تعیین محصولات گردشگری سبز، از جمله پیشنهاد مسیرهای اکوتوریل، گردش های آخر هفته پارکها، تورهای ماجراجویانه و ...
- ۴- استانداردسازی و ارتقای کیفیت بخش گردشگری سبز در منطقه همراه با آموزش اپراتر ها و تولیدرها.
- ۵- بازاریابی، تاسیس مرکزی برای ترویج و بازاریابی و بهره گیری از وب سایت برای تبلیغ و بازاریابی این بخش.
- ۶- تهیه بسته های گردشگری سبز شامل همسو سازی حفظ تنوع زیستی در فعالیت های جاری گردشگری و ایجاد رویکردی یکپارچه در منطقه.

۵) مولفه های اجرایی و برنامه اقدامات پیشنهادی:

در زیر بطور خلاصه به تشریح مهمترین مولفه گردشگری سبز به عبارت دقیقتر ایجاد حداکثر منافع برای محیط زیست و کم کردن تاثیرات منفی پرداخته می گردد:

- ۱) جلوگیری از خسارت به منابع طبیعی گیاهی و جانوری
- ۲) حفاظت و توسعه تنوع زیستی

- ۳) حفظ منظر
- ۴) کم کردن تأثیرات منفی بر محیط زیست از طریق حذف آلودگی، دفع حداقل ضایعات و بازیافت پسماند و فاضلاب.
- ۵) رعایت ضوابط معماری هماهنگ با طبیعت و فرهنگ
- ۶) رعایت الزامات و شرایط عمومی اقامتگاه های سبز
- ۷) استفاده از انرژی پاک متضمن کاهش مصرف انرژی
- ۸) حمایت از اقتصاد و مشاغل محلی
- ۹) ایجاد درک و توجه دو جانبه بین گردشگران و میزبانان
- ۱۰) برقراری تعامل کلیه ذینفعان اعم از بخش خصوصی و عمومی در برنامه ریزی و نظارت بر اجرا و اثر بخشی و کاربرد این اصول .

مجموعه معیارهای فوق در پاسخ به چالش های جهانی اهداف توسعه هزاره سوم توسط شورای گردشگری پایدار جهانی تدوین و ارائه شده است. به عبارتی، صنعت گردشگری در شرایطی پایدار است که معیارهای نامبرده را پوشش دهد.

برای درک بیشتری از اقدامات ضروری و میسر برای هریک از مولفه های اجرایی ابتکارات سبز در گردشگری فهرستی از فعالیت ها و اقدامات ابتکاری بشرح زیر پیشنهاد می گردد:

برای توسعه گردشگری سبز در منطقه زاگرس به منظور حفاظت از طبیعت و تنوع زیستی و فرهنگی چهار راهبرد اجرایی پیشنهاد می گردد:

- ۱) کنترل و کاهش تهدیدهای محیط زیست، طبیعت و فرهنگی
- ۲) بهبود و اصلاح برنامه های پروژه ها به تفکیک مناطق مدیریتی آبخیزها
- ۳) اقدام عملی برای احیای چشم انداز و مناظر
- ۴) ایجاد انگیزش برای دیدار کنندگان جدید مشتاق حضور در رویدادهای فرهنگی

اگرچه بدون وجود زیر ساخت های اولیه، نظیر تاسیسات اقامتی، جاده های دسترسی مناسب، آب شرب مناسب، فرودگاه، اطلاعات و خدمات گردشگری، توسعه گردشگری سبز نیز به سختی میسر خواهد شد لیکن توسعه گردشگری نباید فراتر از ظرفیت تحمل اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی برنامه ریزی شود .

برای کنترل و کاهش تهدیدهای محیط زیست، طبیعت و فرهنگی تعداد سه مولفه فرعی مد نظر است و برای هر یک اقدامات مشروحه زیر پیشنهاد می گردد:

الف- مولفه فرعی حفاظت از منابع:

- بهره گیری و بکلرگیری مواد اولیه بومی؛ مصالح ساختمانی، کالاهای، غذا و نوشیدنی های محلی
- کاهش مصرف:

- وسایل یکبار مصرف، مشخص کردن سرانه مصرف و توجه به قابل بازیافت بودن
- انرژی، مشخص کردن سرانه مصرف و استفاده از انرژی های پاک
- آب، مشخص کردن سرانه مصرف و عدم تاثیر گذاری منفی بر آبهای جاری

ب- مولفه فرعی کاهش آلودگی :

- کاهش میزان تولید گازهای گلخانه ای ناشی از فعالیت های گردشگری و حمل و نقل
- مدیریت پساب و استفاده دوباره از آن فقط در صورت تصفیه
- مدیریت پسماند شامل: کاهش تولید و بازیافت
- به حداقل رساندن مصرف مواد سمی مانند: مواد رنگی، ضد عفونی کننده ها و شوینده های شیمیایی و جایگزینی آنها با مواد سازگار با محیط زیست
- کاهش آلاینده های صوتی، نوری، شیمیایی و آلاینده های آب، خاک و هوا

ج- مولفه فرعی حفاظت از تنوع زیستی، اکوسیستم و جاذبه های طبیعی:

- عدم آسیب رسانی به حیات وحش و جلوگیری از خرید و فروش گونه ها
- جلوگیری از اسارت حیوانات در مناطق (در مناطق حفاظت شده هم با در نظر گرفتن اصول این کار انجام شود)
- جلوگیری از معرفی گونه های مهاجم و حفاظت و احیا گونه های بومی
- همکاری در زمینه حفاظت از مناطق چهارگانه حفاظتی
- پیشگیری از تداخل با روند زندگی طبیعی حیات وحش

نکته مهم آنکه، پیش از آنکه بتوان در مورد توسعه موفق گردشگری سبز تصمیم اجرایی گرفت، باید مردم منطقه به لحاظ معیشتی بالای خط فقر باشند. در واقع پیش نیاز توفیق گردشگری سبز آن است که مردم محلی شاداب، سالم، برخوردار از روحیه پذیرش مردم غریبه و رفتار اجتماعی متناسب با یک جامعه مدنی برخوردار از فرهنگ غنی باشند.

۶) معیارها:

گردشگری سبز در کشورهای پیشرو صنعت گردشگری مورد توجه جدی همه کسانی است که در بخش توسعه اقتصادی فعالند اعم از دولت، فعالان بخش خصوصی و جوامع محلی و گردشگران مطلع. در حال حاضر، همه مجریان گردشگری طبیعت گرای سازگار با محیط زیست برای بیان صلاحیت و شایستگی های زیست محیطی از گواهی گردشگری سبز یا از جایزه ها و نشان های زیست محیطی به عنوان نشان یا لوگوی خود استفاده می کنند. به این امید که مشتریان دیدگاه مثبتی نسبت به خدمات و محصولاتشان پیدا کنند. لذا آنان ملزم به دریافت گواهی گردشگری سبز هستند. اصول حاکم بر اعطای گواهی گردشگری سبز عبارتند از:

۱- کنترل تاثیرات منفی گردشگری بر منابع طبیعی اماکن هدف با کسب استانداردهای زیست محیطی

۲- آموزش گردشگران در خصوص تاثیر اقدامات و تصمیماتشان

۳- ایجاد و توسعه استانداردهایی برای محصولات و خدمات گردشگری دوستدار محیط زیست.

برای تعیین میزان پایبندی مجریان برنامه های گردشگری به اصول ابتکارات سبز چهار معیار اصلی به شرح زیر تعیین شده است:

۱- حفاظت ۲- توسعه ۳- بهره برداری ۴- زیرساخت های بهداشت و پشتیبانی.

هریک از معیارهای اصلی فوق الذکر مشتمل بر تعدادی استاندارد و ضوابط است که مجریان طرحهای گردشگری سبز به عنوان شروط اجرا مکلف به رعایت آنها می باشند. استانداردهای مورد نظر به تفکیک معیارهای اصلی بشرح زیرند:

۱- استانداردهای معیار حفاظت:

- حفاظت ۱۰۰٪ از پوشش گیاهی طبیعی و حیات وحش کوهستان چه در محدوده تفرج متمرکز و چه در قلمرو و مسیر دسترسی به جاذبه های هدف
- پایبندی به توسعه افزایش فضای سبز و در صورت امکان همکاری با ادارات منابع طبیعی و حفاظت محیط زیست نسبت به غنی سازی پوشش گیاهی طبیعی منطقه مخصوصا در مسیر دسترسی به جاذبه ها با گیاهان بومی برای نیل به انبوهی ۲۵٪.
- داشتن برنامه و تجهیز امکانات و همچنین نیروی انسانی ماهر برای مقابله با حوادث طبیعی از جمله مبارزه با حریق.
- جلوگیری از تصرفات و ساخت و ساز غیر قانونی خارج از مصوبات طرح مصوب در منابع ملی حاشیه و مجاور گردشگاه.
- داشتن برنامه و پایبندی به حفاظت از جاذبه ها در مقابل هرگونه تغییر و تخریب و آلودگی ساخت و ساز غیر مصوب.
- برای دسترسی و اطلاع رسانی و هشدارها نسبت به بهره گیری از تابلوهای تفسیر طبیعت و راهنما در رنگ های هماهنگ با طبیعت کوهستان شده است

۲- استاندارد های معیار توسعه:

- معرفی مصالح متداول بومی سازگار با محیط پیرامون و چگونگی تامین آنها و استفاده از آنها حد اقل تا ۷۵ درصد مصالح مورد استفاده.
- معماری با هویت ملی و همچنین با قابلیت کاهش اتلاف انرژی مورد استفاده قرار می گیرد.
- ارتفاع ابنیه و طبقات و اطمینان بخشی برای اجتناب از محو شدن پس زمینه کوهستان و طبیعت با توجه به موقعیت مکانی و شیب عرصه در حداقل ممکنه مراعات گردیده است.
- ابنیه خدماتی و اقامتی از نظر رنگ شکل و محتوی با طبیعت اطراف هماهنگ بوده از سبک معماری محلی تبعیت نماید و به لحاظ اجتماعی هویت بخش و متمایز کننده خصوصیات خرده فرهنگ محلی است.
- شیب جاده ها مطابق استانداردهای جاده سازی در گردشگاه های طبیعی است، و در هر صورت از ۸٪ تجاوز نکرده است.
- تراکم و حوزه نفوذ جاده ها مطابق استانداردهای جاده سازی در گردشگاه های طبیعی است و از ایجاد ترانشه اجتناب می گردد. ضمن اینکه ۷۵٪ نقل و انتقالات در پارک به صورت پیاده روی و دوچرخه سواری است
- احداث پارکینگ خودروها در مبادی ورودی و استفاده از وسایط نقلیه ویژه گردشگاه عدم ضرورت تردد خودروی گردشگران را در گردشگاه تضمین نماید

۳- استاندارد های معیار بهره برداری:

- نسبت به برنامه ریزی فضایی تفرج متمرکز در گردشگاه اقدام گردیده است. همچنین از راه حل های مدیریتی برای بهره گیری از اقامتگاه های بوم گردی روستاهای گردشگری علاقمند به مشارکت در گردشگری در زمان های اوج سفر استفاده می نماید.
- از حضور بازدید کننده و گردشگر بیش از ظرفیت برد گردشگاه اجتناب گردد.
- برای رعایت بهداشت محیط و نظافت اطرافگاه ها و محوطه های بازدید از جاذبه های طبیعی و تاریخی گردشگاه برنامه ویژه و مستمری اعمال می نماید.
- مصرف انرژی تا ۷۵٪ نسبت به شرایط معمولی صرفه جوئی میشود و حدود ۵۰٪ انرژی مورد نیاز از انرژی پاک و سلول های نوری تامین می شود. از ابزار کنترل و کاهش مصرف آب در کلیه تاسیسات و تجهیزات گردشگری استفاده می شود.
- نمای طبیعی مناظر و کلیه چشم اندازها حفاظت می شوند.
- کنترل فاضلاب و حفاظت از رودخانه صورت می گیرد تا ۷۵٪ سازگار با طبیعت است.
- گردشگاه از محیطی آرامش بخش برخوردار و آلودگی صوتی تا ۳۰ دسیبل کاهش یافته و در برنامه ریزی فضایی تفریحات پرسروصدا از پهنه های حساس حفاظتی فاصله منطقی دارد و یا با فضای سبز درختی مجزا گردیده اند.
- هیچگونه آلودگی بویایی در طبیعت وجود ندارد و به لحاظ اقلیمی ۱۰۰٪ سازگار و منعطف با شرایط محیطی است و از تاسیسات تهویه و تصفیه هوا استفاده نمی شود
- رعایت آسمان تاریک و در برنامه ریزی فضایی تاسیسات نورانی از پهنه های حساس حفاظتی فاصله منطقی دارد.
- گردشگاه هرساله برای بازآموزی نیروی انسانی از آموزش های تخصصی حین خدمت تحت نظارت کمیته استانی طبیعت گردی استفاده می نماید
- گردشگاه از مشارکت جوامع محلی و روستاهای مجاور در امور بهره برداری از اقامتگاه های بوم گردی و عشایری و بازارچه های صنایع دستی و راهنمای گردشگری روستایی و کوهستان استفاده می نماید و به لحاظ اقتصادی جوامع محلی مرتبط با روستا ۱۰۰٪ خودکفا هستند.

۴- استاندارد های معیار زیرساخت های بهداشت و پشتیبانی:

- گردشگاه سرمایه گذاری ویژه ای برای احداث و استفاده از تاسیسات استاندارد بهداشتی از جمله اجرای سیستم مدیریتی دفع زباله متضمن عدم آلودگی در کل گردشگاه نموده است.
- احداث و بهره برداری چاه های جذبی و سپتیک تانک در مجاورت کلیه تاسیسات از جمله سرویس بهداشتی رستوران و اطرافگاه و ساختمان های خدماتی
- تا ۱۰۰٪ زباله بازیافت می شود.
- تا ۱۰۰٪ آبیاری فضای سبز با استفاده تصفیه فاضلاب انجام می شود.
- تا ۱۰۰٪ فاضلاب بازیافت می شود.
- گردشگاه برای افزایش امنیت گردشگر در کوهستان نسبت به استقرار تیم امداد و نجات و استقرار درمانگاه صحرایی مجهز همراه با کادر مجرب متناسب با ظرفیت برد تفرجی اقدام می نماید.

۷ مکانیسم مدیریت گردشگری سبز :

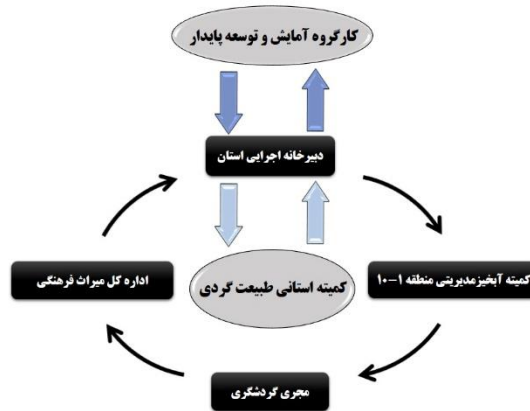
تعامل، هم‌اندیشی و هم‌کوشی بین عناصر اصلی توسعه گردشگری یعنی دولت (هدایت‌گران)، بخش خصوصی (صاحبان سرمایه)، پژوهشگران گردشگری (تصمیم‌گیران) و مردم محلی (صاحبان منابع)، چهار پایه اساسی یک برنامه توسعه پایدار گردشگری است. دستیابی به این تعامل به همان اندازه که کارساز است، پیچیده هم هست و مستلزم ایجاد زمینه تفاهم و اعتماد متقابل. لذا شبکه گردشگری سبز در زاگرس باید حول رویکردهای مشارکتی تسهیل‌گری نماید.

در همین راستا کمیته مدیریت منطقه آبخیز مدیریتی، بعنوان ساختاری فرابخش و فراشهرستانی (حوضه ای) جهت مدیریت کوهستان زاگرس مرکزی در سطح مناطق آبخیز مدیریتی، تعیین شده است. این کمیته متشکل از فرمانداران و نمایندگان ذینفعان کلیدی هر یک از شهرستان های اصلی، واقع در منطقه آبخیز مدیریتی است و ریاست آن با حکم استاندار به طور چرخشی یا متمرکز به فرمانداران مربوطه و یا یکی از فرمانداران ابلاغ می گردد. مسلماً بیش از سایر دست اندرکاران اتخاذ رویکردهای مشارکتی به اراده و برنامه ریزی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بستگی دارد تا کلیه پروژه های موجود، برنامه های در دست اجرا را با مشارکت کلیه اعضای کمیته های آبخیز مدیریتی کوهستان زاگرس شامل بخش خصوصی جوامع محلی دولت و پژوهشگران، با ضوابط گردشگری سبز منطبق نماید.

۸ گردش کار گزینش پروژه و طرح گردشگری سبز :

بدیهی است که مطابق ساختار بین بخشی زاگرس مرکزی بررسی معیارها و تطبیق اقدامات هر گردشگاه با استانداردهای گردشگری سبز توسط کمیته آبخیز مدیریتی مناطق صورت خواهد پذیرفت. لیکن به منظور انتخاب نمونه برتر استان در گردشگری سبز، کمیته استانی طبیعت گردی می تواند مجری ارزیابی گردشگری سبز باشد و اسامی مجریان

سبز نمونه مناطق آبخیز را برای مقایسه از دبیرخانه اجرایی استان دریافت می نماید. نتایج ارزیابی نیز به دبیرخانه اجرایی استان منعکس و پس از تصویب در کارگروه آمایش استان به ذینفعان ابلاغ و مورد قدردانی قرار می گیرند. مراحل تصمیم سازی و تصمیم گیری برای تشخیص و ابلاغ گواهی سبز برای واحدهای گردشگری متقاضی گردشگری سبز به شرح شمای ارائه شده در زیر خواهد بود.

شکل شماره ۱ : شمای مراحل تشخیص و ارائه گواهی گردشگری سبز

با توجه به شمای فوق ملاحظه می گردد که تصمیم گیری صرفا در سطح کمیته های آبخیز مدیریتی به عبارت دیگر در سطوح محلی انجام می پذیرد این درحالیست که قبلا معیارهای گردشگری در کمیته استانی طبیعت گردی توسط کارگروه های تخصصی زیر مجموعه نهاد مزبور مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. بعلاوه همانگونه که قبلا متذکر شد هرساله در یک نوبت رتبه برتر استانی توسط کارگروه آمایش و توسعه پایدار استان به عنوان بالاترین مرجع تصمیم گیری تعیین و ابلاغ خواهد شد ضمن اینکه در تمامی موارد مدیریت کل ساختار توسط دبیرخانه اجرایی استان هدایت خواهد شد. ضمنا گروه های هدفی که می توانند برای دریافت گواهی گردشگری سبز در فهرست ارزیابی قرار گیرند عبارتند از : بخش های دولتی، مجریان بخش خصوصی مقاصد و جاذبه های گردشگری و گروه های خدمات گردشگری.

اصولا گواهی گردشگری سبز در مرحله بهره برداری اعطا می گردد، لیکن در سایر مراحل از جمله ارائه طرح گردشگری و مرحله اجرا و پیاده سازی طرح می توان نسبت به کاندید نمودن پروژه و مجری طرح برای دریافت گواهی سبز اقدام نمود. اعطای گواهی سبز با اعتبار زمانی سه ساله و شامل گواهی و برچسب و نشان در سطوح برنز، نقره و طلا است و تجدید گواهی دوره ای هر سه سال یکبار برای ارزیابی و صدور گواهی جدید و بازنگری انجام می شود. مدت اعتبار تندیس ها از تاریخ صدور سه سال خواهد بود و لازم به ذکر است که در هرسال ، فقط یک واحد منتخب سبز عنوان برگزیده خدمات سبز انتخاب می شود و کلیه پروژه های واجد حداقل امتیاز، تا قبل از بهره برداری، صرفا کاندید دریافت برچسب سبز خواهند بود.

توضیح :

الف- برای ارزیابی هر مقصد گردشگری در مرحله ارائه و تصویب طرح سه مورد جداگانه بررسی خواهد شد:

۱- اشاره شاخص در متن گزارشات با حد اکثر امتیاز یک دوم

۲- تعیین موقعیت در نقشه مکانیابی با حد اکثر امتیاز یک چهارم

۳- طراحی محدوده اقدام سبز در نقشه موضوعی با امتیاز حداکثر یک چهارم.

ب- در مرحله اجرا متناسب با گزارش پیشرفت فیزیکی کمی و کیفی اقدامات مصوب نمرات گواهی اعطا می گردد.

ج- در مرحله بهره برداری گزارش پایش و ارزیابی ملاک نمرات گواهی سبز می باشد.

د- برای کاندید شدن نباید مجموع هر یک از معیارها از یک سوم امتیاز تعیین شده کمتر باشد.

ه- حد اقل نمره دریافت برای دریافت گواهی گردشگری سبز در مجموع ۷۰ است.

و- کلیه مقاصد گردشگری واجد مجموع کل نمرات از ۷۰ تا ۸۵ شایسته دریافت تندیس سیمین هستند.

ز- کلیه مقاصد گردشگری واجد مجموع کل نمرات از ۸۶ تا ۱۰۰ شایسته دریافت تندیس زرین هستند.

۹ شاخص های پایش و نظارت :

دستیابی به مدیریت مطلوب گردشگری سبز در مناطق آبخیز مدیریتی منوط به بهبود و توجه به انجام پایش، دسترسی به اطلاعات، گزارش دهی و انجام ارزیابی، خواهد بود. بدین منظور نیاز است تا نخست شاخص های پایش گردشگری سبز برای پایش بینی پیامدهای استفاده فعالیت های گردشگری سبز، با توجه به راهبردهای اجرایی تعیین شده و همچنین رویکردهای مدیریتی، شناسایی و تعیین شود. سپس با استفاده از اطلاعات موجود در سیستم اطلاعات مدیریت کوهستان زاگرس مرکزی، ضروری است تا وضعیت موجود این شاخص، میزان ارتقای آن همزمان با اجرای کامل فعالیت و زمان گزارش دهی، طی دستورالعمل ویژه ای مشخص گردد. با عنایت به تحلیل گزارشات واصله اقدامات لازم برای کاهش اثرات سوء در هر حوزه آبخیز معین و تجویز خواهد شد.

امیدوار است گردشگری در کوهستان زاگرس مرکزی برای نیل به اهداف چشم انداز حفاظت و توسعه پایدار با تاکید بر مشارکت و انتفاع مستقیم جامعه محلی، نسبت به اجرای طرح های جامع گردشگری به تفکیک مناطق آبخیز با رعایت معیارهای گردشگری سبز و تلفیق و تسری در مطالعات گردشگری استان با تعامل و همکاری ذینفعان عضو کمیته های آبخیز مدیریتی مناطق ده گانه کوهستان زاگرس مرکزی موفق باشند.

در ذیل برای نظارت ، پایش ، گزارش گیری و ضوابط کاهش اثرات سوء بر حوزه های آبخیز زاگرس مرکزی جدول بر شمرده شامل:

۱- پایش نحوه بهره برداریهای گردشگری سبز

۲- پایش اقدامات حفاظت و مدیریت نگهداری

۳- دستورالعمل اقدامات ضروری برای کاهش اثرات سوء فعالیت های گردشگری

به عنوان اقدامات پیشنهادی ارائه می گردد:

جدول شماره ۳ - تعیین شاخص های پایش گردشگری سبز برای پیامدهای استفاده

دوره زمانی	شاخص پایش	پیامدهای استفاده
سالانه	جمعیت بازدیدکنندگان	ازدحام بی رویه بازدیدکنندگان
دو سالانه	تغییر کاربری اراضی	توسعه بی رویه اراضی پیرامون
سالانه و در فصل استفاده دو سالانه	حجم زباله تولیدی	پسماندها و تقلیل سطح بهداشت و زیبایی منطقه
دو سالانه	ترکیب زباله تولیدی	
سالانه و در فصل استفاده	ناراضی استفاده کنندگان	
دو سالانه	تعداد چشم اندازهایی که تحت تأثیر دفع زباله قرار دارد	
دو سالانه	جمعیت جانوران موزی زباله خوار	تخریب سیمای منطقه و امکانات و تسهیلات
دو سالانه	تعیین حوزه نفوذ بوی نامطبوع ناشی از حضور زباله	
دو سالانه	تعداد چشم اندازهای دگرگون شده	
سالانه	تعداد تسهیلات و امکانات آسیب دیده	تخریب پوشش گیاهی
سالانه	آرای استفاده کنندگان در ارتباط با چشم اندازها	
دو سالانه	وسعت و تراکم پوشش گیاهی گردشگاه	
دو سالانه	تعداد گونه های شاخص	تراکم و انبوهی و توزیع نامناسب گردشگران
سالانه	تعداد نهال استقرار یافته	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون واحدهای تفریحی	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون تأسیسات رفاهی	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون تجهیزات خدماتی	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون تجهیزات آموزشی	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون نواحی زیستی حساس	
سالانه	تعداد گردشگران پیرامون منابع آب	
سالانه	تعداد گردشگران در تیپ های گیاهی مختلف	
سالانه	<i>BOD5, PH, Total Coliform</i>	آلودگی آب در اثر فاضلاب و مواد زائد
سالانه و در فصل استفاده	تعداد سوانح و اتفاقات	بروز اتفاقات احتمالی و خطرات

جدول شماره ۴ - دستورالعمل پایش گردشگاهها از طریق سنجش اقدامات مدیریتی

دوره زمانی	شاخص پایش	اقدام مدیریتی
سالانه سالانه سالانه سالانه سالانه	نسبت تعداد و تخصص نیروی انسانی با چارت سازمانی گردشگاه نسبت پرسنل گردشگاه به تعداد گردشگران نسبت اعتبارات تخصیص یافته با وسعت گردشگاه و تعداد بازدیدکنندگان نسبت نیروی حفاظتی گردشگاه با وسعت منطقه و تعداد بازدیدکنندگان نسبت امکانات و تسهیلات گردشگاه با وسعت زون متمرکز و تعداد بازدیدکنندگان	توانمندی مدیریت گردشگاه (کنترل و نظارت)
سالانه سالانه سالانه سالانه سالانه	نسبت تعداد بازدیدکنندگان به وسعت زون متمرکز گردشگاه نسبت تعداد بازدیدکنندگان به وسعت گردشگاه نسبت تعداد گردشگران به تسهیلات تفریحی نسبت تعداد گردشگران به پرسنل گردشگاه نسبت طول شبکه راه‌های دسترسی به وسعت گردشگاه نسبت طول پیاده روها به وسعت گردشگاه	کنترل تعداد بازدیدکنندگان
دوسالانه	روند تغییر فاصله کاربری‌ها با مرزهای گردشگاه	تحدید حدود توسعه پیرامون گردشگاه
سالانه سالانه سالانه سالانه سالانه	تعداد خودرو جمع‌آوری زباله تعداد پرسنل جمع‌آوری زباله تعداد سطل زباله نسبت سطل زباله به تعداد بازدیدکنندگان آرای گردشگران در ارتباط با مدیریت پسماندها	مدیریت پسماندها
سالانه سالانه سالانه سالانه سالانه	نسبت طول شبکه جمع‌آوری فاضلاب به وسعت گردشگاه تعداد سرویس‌های بهداشتی نسبت به بازدیدکنندگان حجم فاضلاب تولیدشده در گردشگاه حجم فاضلاب تخلیه شده از گردشگاه تعداد پرسنل مرتبط با مدیریت پسابها آرای گردشگران در ارتباط با مدیریت پسابها	مدیریت پسابها
سالانه سالانه سالانه سالانه سالانه	وسعت سیماهای طبیعی دگرگون شده نسبت توسعه فیزیکی به وسعت گردشگاه درصد یکپارچگی طبیعی گردشگاه کاهش سطح تقاضا در نواحی دگرگون شده وسعت عرصه‌های ترمیم و احیاً آرای گردشگران در ارتباط با سیمای فیزیکی گردشگاه	نگهداری سیمای فیزیکی گردشگاه

جدول شماره ۵ - دستورالعمل پایش گردشگاه‌ها از طریق سنجش اقدامات مدیریتی

دوره زمانی	شاخص پایش	اقدام مدیریتی
سالانه	تعداد امکانات آسیب دیده	نگهداری امکانات و تسهیلات گردشگاه
سالانه	طول راه‌ها و پیاده روهای اصلاحی	
سالانه	آرای گردشگران در ارتباط با کیفیت امکانات گردشگاه	
سالانه	وسعت کارگاه بازسازی تسهیلات گردشگری	
سالانه	تعداد پرسنل شاغل در بخش نگهداری و بازسازی تسهیلات گردشگری	
سالانه	وسعت عرصه‌های اصلاحی	بازسازی و توسعه پوشش گیاهی
سالانه	وسعت پوشش‌های طبیعی	
سالانه	وسعت اراضی فرسوده شده	
سالانه	تعداد پرسنل مرتبط با توسعه پوشش گیاهی	
سالانه	تعداد و وسعت نهالستان	
سالانه	وسعت اراضی تخریب شده	کنترل ظرفیت برد
سالانه	تعداد نهال‌های مستقر شده در توده‌های طبیعی	
سالانه	تعداد تسهیلات تفریحی آسیب دیده	
سالانه	ترافیک پر ازدحام در راه‌های دسترسی گردشگاه	
سالانه	تعداد تابلوهای هدایت کننده، ترویجی، هشدار دهنده و بازدارنده به وسعت گردشگاه	خدمات تفریحی، آسایشی، امنیتی
سالانه	تعداد واحد خورگشت به وسعت گردشگاه	
سالانه	تعداد واحد اردوگاه به وسعت گردشگاه	
سالانه	تعداد نیمکت، سطل زباله، اجاق، شیرآب و سرویس بهداشتی به تعداد گردشگران	
سالانه	وسعت زمین‌های بازی بزرگسالان و کودکان به وسعت زون تفریح متمرکز	
سالانه	آمار مزاحمت‌های اجتماعی گزارش شده	
سالانه	آرای گردشگران در ارتباط با ارائه خدمات مدیریتی گردشگاه	

جدول شماره ۶ - دستورالعمل اقدامات کاهش اثرات سوء فعالیت های گردشگری

اثرات سوء	اقدامات کاهش اثرات سوء
توسعه بی رویه اراضی پیرامون	تحدید حدود توسعه
تخریب سیمای منطقه و امکانات و تسهیلات	کاهش سطح تقاضا ترمیم و احیا
شکل زمین و تخریب محیط	ایجاد یک رابطه منطقی بین عناصر عملکردی فعال و غیر فعال پیش بینی ارتباط متقابل و مکان یابی کاربری های پیشنهادی
کمبود منابع آبی	طراحی سیستم های آبرسانی و آبیاری به شیوه ای که از هدر رفتن آب جلوگیری شود مهار آب مسیل ها و رودها تصفیه پساب ها و استفاده از آن برای آبیاری فضای سبز اندازه گیری و ثبت میزان مصرف آب
فرسایش	سله کشی، گابیون بندی رعایت اصول جاده سازی رعایت شیب های مناسب برای ایجاد جاده ها احداث دیواره های سنگی
اختلال در چرخه های طبیعی و جلوگیری از گسترش گونه های گیاهی غیر بومی	عدم استفاده از گونه های گیاهی غیر بومی و ناسازگار با محیط قطع گونه های گیاهی و درختان مریض و آفت زده
تخریب پوشش گیاهی	بازسازی و توسعه پوشش گیاهی محدود کردن استفاده در دوره های زیستی حساس اجرای روش های مدیریت حیات وحش آمار گیری و نمونه برداری مداوم نظارت و کنترل دائمی مناطق
اثرات منفی بر حیات وحش	
پسماندها و تقلیل سطح بهداشت و زیبایی منطقه	افزایش سطح امکانات جمع آوری و کنترل و نظارت
تراکم و انبوهی و توزیع نامناسب گردشگران	کاهش ظرفیت برد، طرح ریزی شبکه دسترسی مناسب
ناهنجاری در مدیریت منطقه	استفاده از نیروی انسانی کارآمد استقرار امکانات کافی کنترل و نظارت
تخلیه فاضلاب و آلودگی آب، بو، امراض و ناقلین	اجرای طرح های تصفیه فاضلاب و پایش مداوم ایجاد چاه های جذبی و سپتیک ارتقای سطح فرهنگ عمومی گردشگران اجرای سیستم مدیریتی دفع زباله دفع مناسب یا بازیافت زباله
ترافیک، آلودگی هوا و صدا	مکان یابی مناسب راه های سواره رو مکان یابی مناسب راه های اصلی ورودی به تفرجگاه ها مکان یابی مناسب پارکینگ ها
آتش سوزی و موارد ایمنی	ایجاد جایگاه های مخصوص روشن کردن آتش توسط طبیعت گردان نصب تابلوهای هشداردهنده تاسیس ایستگاه های آتش نشانی در نواحی حساس به آتش سوزی ایجاد خطوط آتش بر در بین تفرجگاه ها استقرار درمانگاه های مجهز با کادر مجرب
آلودگی صوتی	استفاده از مصالح و امکانات جاذب صوت و عایق صوتی
بروز اتفاقات احتمالی و خطرات	استفاده از تابلو های هدایت کننده، هشدار دهنده و بازدارنده
مصرف انرژی	کاربرد عایق های حرارتی، صرفه جویی و استفاده از سوخت های مناسب و پاک عدم استفاده بدون مجوز از پوشش گیاهی

۱۰ منابع و مآخذ :

- ۱) پروژه حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی - ۱۳۹۴ چارچوب راهبردها و برنامه اقدام - برنامه حفاظت و توسعه پایدار کوهستان زاگرس مرکزی -
 - ۲) پروژه حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی - ۱۳۹۴ - راهنما و دستورالعمل گردشگری پایدار در منطقه زاگرس مرکزی
 - ۳) سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری - ۱۳۸۶ - سند ملی طبیعت گردی
 - ۴) میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری - ۱۳۹۳ - ضوابط ساخت، بهره برداری و درجه بندی اقامتگاه های بوم گردی کشور
 - ۵) مجنونیان، هنریک. ۱۳۸۱. دستورالعمل تهیه طرح های مدیریت مناطق تحت حفاظت. سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، دفتر امور فنی و تدوین معیارها با همکاری سازمان حفاظت محیط زیست، نشریه شماره ۲۵۷، ۱۴۴ ص.
 - ۶) دانه کار، افشین و همکاران. ۱۳۸۵. تدوین ضوابط طراحی و توسعه فعالیت های گردشگری طبیعی (در لکه ها). سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، کمیته ملی طبیعت گردی ایران
 - ۷) معیارهای انتخاب واحدهای خدماتی سبز، دفتر ارزیابی زیست محیطی، سازمان حفاظت محیط زیست
 - ۸) میگونی، حمید گشتاسب. ۱۳۸۰. فرایند طراحی در پارکهای جنگلی و مناطق تحت حفاظت. مجموعه مقالات همایشهای آموزشی و پژوهشی فضای سبز شهر تهران، جلد اول، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران،
 - ۹) نوری، مسعود. ۱۳۸۳. راهنمای ارزیابی اثرات زیستمحیطی طرحهای گردشگری و طبیعت گردی. مجموعه راهنمای ارزیابی اثرات زیستمحیطی، ش ۱۷، سازمان حفاظت محیط زیست،
- 10) Zargham, H. (2003) 'Tourism as an Economic Development Tool', *Tourism Studies Periodical #1*, Allame Tabatabaee University: I.R. Iran
 - 11) Carlo Aall, 30 April 2014, Sustainable Tourism in Practice: Promoting or Perverting the Quest for a Sustainable Development, *Sustainability journal*, Western Norway Research Institute.
 - 12) Furqan A., Mat Som A.P. and Hussin R., 2010, PROMOTING GREEN TOURISM FOR FUTURE SUSTAINABILITY, Universiti Sains Malaysia,